

Kur'an'da Yeryüzü Merkezli Doğal Afetlerle İlgili Olarak Zikredilen Bazı Kavramların Bağlamsal Açından Değerlendirilmesi

Halil İbrahim Aydın | [0000-0001-7600-2334](tel:0000-0001-7600-2334) | berhay@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi | Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi | İlahiyat Fakültesi | Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı | Zonguldak | Türkiye

<https://ror.org/01dvabv26>

Atıf: Aydın, Halil İbrahim. "Kur'an'da Yeryüzü Merkezli Doğal Afetlerle İlgili Olarak Zikredilen Bazı Kavramların Bağlamsal Açından Değerlendirilmesi", *Artuklu Akademi* 11/1 (Haziran 2024), 153-171.
<https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1465219>

Öz: Kur'an'da deprem başta olmak üzere kuraklık, kıtlık, sel, su taşkını, erozyon ve obruk gibi yeryüzünde gerçekleşen jeolojik, iklimik ve biyolojik afetlerle ilgili kavramlara yer verilmektedir. Çalışma, tarama yöntemi kullanılarak ilgili ayetlerden söz konusu bu kavramların tespit edilmesi ve bağlamlarının tefsir kaynakları başta olmak üzere çeşitli eserlerden araştırılıp ortaya konulmasıyla hazırlanmıştır. Münâsebâtü'l-âyât ve's-süver ve nazmü'l-Kur'an ilimlerinin verilerinden istifade edilerek söz konusu bu kavramların Kur'an'da hangi bağlamda zikredildiği hususu incelenmiş olup sosyal varlık olan ve dünyanın kendisine emanet edildiği insanın doğal afet konusundaki tutumu ve sorumluluğuyla ilgili Kur'an'ın bakış açısına bir nebze ışık tutulmaya çalışılmıştır. Çalışma neticesinde deprem başta olmak üzere Kur'an'da zikredilen bazı afetlerin sadece bir ceza olarak insanoğlunun başına gelmediği, bunun ötesinde çeşitli hikmetler barındırdığı hususunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Bağlam, Doğal afet, Deprem, Su baskını, Kuraklık.

Makale Bilgileri

| | |
|---------------------|---|
| Değerlendirme | İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme |
| Geliş Tarihi | 04.04.2024 |
| Kabul Tarihi | 01.06.2024 |
| Yayın Tarihi | 30.06.2024 |
| Etik Beyan | Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. |
| Benzerlik Taraması | Yapıldı- iThenticate |
| Etik Bildirim | artukluakademi@gmail.com |
| Çıkar Çatışması | Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. |
| Lisans | Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır |
| Dizinleme Bilgileri | Dergi TrDizin, DOAJ, EBSCO ve ATLA'da taranmaktadır. |

Contextual Evaluation of Some Concepts Mentioned in The Qur'an in Relation to Earth-Centered Natural Disasters

Halil İbrahim Aydın | [0000-0001-7600-2334](tel:0000-0001-7600-2334) | berhay@hotmail.com

Asst. Prof. | Zonguldak Bülent Ecevit University | Faculty of Divinity | Department of Qur'an Reading and Qur'an Science | Zonguldak | Türkiye

<https://ror.org/01dvabv26>

Citation: Şahin, Enver. "Contextual Evaluation of Some Concepts Mentioned in The Qur'an in Relation to Earth-Centered Natural Disasters.", *Artuklu Akademi* 11/1 (Jun 2024), 153-171. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1465219>

Abstract: The Qur'an includes concepts related to geological, climatic and biological disasters such as drought, famine, floods, erosion, sinkholes, especially earthquakes. This study focuses on subject disaster types hosted by relevant verses, it uses the scanning method with the aim of revealing the context of the each through various works, in particular the exegetical sources. By utilizing the data of the sciences of munasabāt al-āyāt wa's-suver and nazm al-Qur'an, the context in which these concepts are mentioned in the Qur'an has been examined and some light has been tried to be shed on the Qur'an's perspective on the attitude and responsibility of man, who is a social being and to whom the world is entrusted, regarding natural disasters. As a result of the study, it is aimed to reveal that some of the disasters mentioned in the Qur'an, especially earthquakes, do not only happen to mankind as a punishment, but also contain various wisdoms beyond that.

154

Keywords: Tafsir, Context, Natural disaster, Earthquake, Flooding, Drought.

Article Information

| | |
|-----------------------------|---|
| <i>Reviewers</i> | Two external reviewers / Double-blind |
| <i>Date of Submission</i> | 04.04.2024 |
| <i>Date of Acceptance</i> | 01.06.2024 |
| <i>Date of Publication</i> | 30.06.2024 |
| <i>Ethical Statement</i> | Ethical principles were followed during the preparation of this study. |
| <i>Plagiarism Checks</i> | Done- iThenticate |
| <i>Complaints</i> | artukluakademi@gmail.com |
| <i>Conflict of Interest</i> | No conflict of interest declared |
| <i>License</i> | The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license |
| <i>Indexing Information</i> | The journal is indexed in TrDizin, DOAJ, EBSCO and ATLA. |

Giriş

Doğal afet kavramı, doğal ve afet lafızlarının birleşiminden oluşmaktadır. Terimdeki doğal kelimesi; tabiat içerisinde oluşan, insanın kontrolü dışında meydana gelen demektir. Afet ise can ve mal kaybına, fiziki ve psikolojik hastalık ve travmalara yol açan olay anlamına gelmektedir.¹ Tanımdan da anlaşıldığı üzere doğal afetler, meydana geldikleri bölgelerde can kaybı başta olmak üzere çeşitli sosyal ve ekonomik kayıplara neden olabilmektedir. Hayatın normal akışını negatif olarak etkilemekte, aktivitelerin sekteye uğramasına hatta tamamen yitirilmesine yol açmaktadır. Coğrafya, iklim koşulları, jeolojik ve topografik özellikler sebebiyle dünyanın çeşitli bölgelerinde afetler meydana gelmektedir. Bu durum, iki ayrı sonuca işaret etmektedir: Tedbir almak. Afet karşısında sabırlı, dirençli olmak.

Bu açıdan bakıldığında; Kur'an, dini, canı, malı, nesli ve akli korumaya yönelik emir, nehiy ve tavsiyeler içeren vahiyler bütünüdür. Afetler ise söz konusu bu beş şeye zarar veren veya tamamen ortadan kaldıran şeylerdir. Kur'an'da zikredilen afetlerde de söz konusu bu zararı ve helaki görmek mümkündür. Nitekim Allah'a ve Peygamberlere isyan edip yaşadıkları topluma zarar veren kimselerin çeşitli doğal afetlere maruz bırakıldığı Kur'an'da zikredilmektedir.² Ayrıca söz konusu bu afetler, cana ve mala direkt olarak etki etmekle birlikte dini yaşamı kısıtladığı veya tamamen engellediği için dolaylı olarak dini hayata da olumsuz olarak etki etmektedir. Yine nesil ve akla da doğrudan ve dolaylı zararları mevcuttur.

İnsana direkt veya dolaylı zararları olan söz konusu bu doğal afetler ile ilgili olarak Kur'an'da deprem başta olmak üzere sel, su taşkını, kıtlık ve kuraklık gibi afetlere işaret eden bazı kavramlara yer verilmiştir. Nitekim depremle ilgili olarak; dekk, racce, racfe, tammme, vâkı'a ve zelzele lafızları zikredilmiştir.³ Sel ve su taşkını manasına gelen tûfan kelimesi Kur'an'da iki kez geçmektedir.⁴ Ğavr ve sinîn kelimelerinde kuraklık anlamı vardır.⁵ Naks lafzı ise kıtlığı ifade etmektedir.⁶

Ayrıca söz konusu bu kavramlar üzerinden Kur'an'da önceki toplumların bu tür afetlere maruz kaldığı beyan edilmektedir.⁷ Yine ileriki zamanlarda böyle afetlerin oluşacağı da haber verilmektedir.⁸ Bu sebeple ilgili kavramların bu tür afetlere karşı tedbir alınıp hazırlıklı olunmasına da delalet ettiğini söylemek mümkündür.

Çalışmada tarama yöntemi kullanılmış olup doğal afetlerle ilişkili olan kavramlar ayetler içerisinde taranmış ve belirli mantıksal örgü içerisinde tasnif edilmiştir. Tefsir eserlerindeki yorumlar da dikkate alınarak bağlamları ile ilgili çıkarımlar yapılmıştır. Tabii ki afetlerle ilgili olan kavramlar bunlarla sınırlı değildir. Makaledeki sınırlılık sebebiyle gökyüzü merkezli doğal afetlere işaret eden diğer bazı kavramlar farklı bir çalışmada incelenecektir. Çalışma neticesinde Kur'an'ın insana yaşadığı ortamıyla ilgili (dünya) farkındalık oluşturduğu ve dünyanın bazı potansiyel tehlikeleriyle ilgili bilgi verdiği sonucuna ulaşılmış olup müminin bu tür afetlere karşı tedbir almasının zımnen öğütlendiği de anlaşılmıştır.

1. Deprem

Sarsıntı, hareket etmek, tepinmek, sallanmak anlamlarına gelen deprem, çeşitli sebeplerle dünya yüzeyinin derinliklerinde oluşan enerjinin ani boşalması neticesinde meydana gelen sarsıntı anlamında bir jeoloji terimidir.⁹ Eş anlamlıları olarak zelzele, ırlantı, sarsıntı, arz ırgalanması, hareket-i arz ve seizma kelimeleri kullanılır.¹⁰

¹ TÜBİTAK, "Doğal Afetler", Erişim: 5 Haziran 2023.

² el-'Arâf 7/155; el-Ahzâb 33/11; en-Nâzi'ât 79/34; vd.

³ el-Bakara 2/214; el-'Arâf 7/78, 91, 143; el-Hacc 22/1; el-Ankebût 29/37; el-Ahzâb 33/11; el-Vâkı'a 56/1; el-Hâkka 69/14; en-Nâzi'ât 79/34; el-Fecr 89/21; ez-Zilzâl 99/1.

⁴ el-'Arâf 7/133; el-Ankebût 29/14.

⁵ el-Kehf 18/41; el-Mülk 67/30.

⁶ el-Bakara 2/155.

⁷ el-'Arâf 7/78, 91; el-Ankebût 29/37.

⁸ el-Hacc 22/1; ez-Zilzâl 99/1.

⁹ Coşkun İşçi, "Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz?", *Journal of Yaşar University* 3/9, 961.

¹⁰ Kugat.com, "Zelzele", Erişim 26 Temmuz 2023.

Kur'ân'da depremle ilgili olarak; zelzele, racfe, racce, tâmme, vâkı'a ve dekk lafızları zikredilmektedir.¹¹ Aşağıda belirtildiği üzere bu kavram çeşitliliğinin, depremin ve şiddetinin çeşitliliğine, meydana getireceği maddi-manevi yıkımın boyutuna delalet ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu kavramlar, depremin insanda bırakacağı olumsuz psikolojik durumun mahiyetine de işaret etmektedir.

Bu kelimelerden biri olan **zelzele/zilzâl** (زَلْزَلَة/زَلَزَالَة), aslen bir şeyi hareket ettirmek anlamına gelmektedir. Bu anlamdan hareketle istiare yoluyla korkutmak ve sakındırmak anlamında da kullanılmaktadır. Zira korkutulan veya bir şeyden sakındırılan kimse de sarsılır ve irkilir. Zelzele ve zilzâl ise yer sarsıntısı, deprem manasındadır.¹² İbn-i Âşûr, kelimenin kökünün ayağın kayması anlamına gelen z-l-l vezninde sülâsî/üçlü bir kelime olduğunu ve depremin şiddetli bir olay olduğunu ifade etmek için rubâî/dörtlü fiil kalıbına konularak zelzele şeklinde zikredildiğini aktarmaktadır.¹³

Zelzele kökü, Kur'ân'da üç kez fi'l-i mâzî mechûl formda (زَلَزَالُوا، زَلَزَالَتْ) iki defa da masdar kalıbında (زَلَزَالَة، زَلَزَالَةٌ) olmak üzere toplamda beş defa zikredilmektedir.¹⁴ Bu beş yerden biri el-Bakara suresindedir.¹⁵ Bu ayette, el-Ahzâb suresinin 9.-11. bölümünde izah edilen Hendek harbi esnasında çekilen sıkıntıların ashabın cennete girmelerine vesile olacağına beyan edildiği ifade edilmektedir.¹⁶ Yine Atâ b. Ebû Rebâh'dan (ö. 114/732) rivayetle, Medine'ye hicretin ilk günlerinde indiği, ayette Yahudi ve münafıkların eziyetleri sebebiyle müminlerin sıkıntıya düştüğü belirtilmiştir.¹⁷ Buradaki (زَلَزَالُوا) lafzına "sıkıntıdan içsel sarsıntı yaşadılar, psikolojik olarak sarsıldılar", "açlık, susuzluk, yorgunluk ve korku sebebiyle aşırı yıprandılar." anlamları verilmiş olup¹⁸ ayette, geçmiş toplumların bu sıkıntısının müminlerin çektiği sıkıntıdan daha şiddetli olduğu beyan edilerek sahabe ve ümmetin, cesaretlendirilmesi ve metanet duygularının geliştirilmesi maksadıyla zikredildiği anlaşılmaktadır.¹⁹

156

Zelzele kelimesinin zikredildiği bir diğer ayet ise el-Hac suresindedir.²⁰ Burada zelzele lafzı yer sarsıntısı, yeryüzünün hareket etmesi anlamında hakiki manasında kullanılmıştır. Lakin bu sarsıntının vakti ve mahiyetiyle ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. Zira -kıyamet alametlerinden biri olarak zikredilen-güneşin batıdan doğması esnasında veya sura ilk üfürülme zamanında kıyametin hemen öncesinde dünyada meydana geleceği ifade edildiği gibi kâfirler ve mücrimler için kıyamet sonrasında olabileceği de beyan edilmiş olup kıyamet öncesinde dünyada meydana geleceği görüşü daha isabetli görülmüştür.²¹

Ayetin bağlamı dikkate alındığında; insana hitap edilerek Allah'a karşı sorumluluğu (takvâ) hatırlatılmaktadır. Bu sorumluluğun iyi kavranması için, sorumluluktan kaçınanların eşi-benzeri görülmemiş çok şiddetli bir depreme maruz kalacakları ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu bu sorumluluk ve depremin de Allah'ın kudretinde olduğu, sonraki ayetlerde yeniden dirilme meselesi özelinde beyan edilmektedir.²² Yine surenin 1-16. ayetlerinde insanın yaratılış aşamaları, dünyanın yaşanılır bir yer olarak yaratılması ve insana sunulması, insanın dünyada iyi bir yaşam sürebilmesi ve ahirette de rahat edebilmesi için üstlenmesi gereken mesuliyetleri hatırlatılarak insanın kendisi ve yaşam alanı olan dünya ile ilgili belirli sorumlulukları olduğuna da işaret edilmektedir.²³ Netice itibarıyla insanın ayette ifade edilen söz konusu bu

¹¹ Bazı çalışmalarda hasef lafzının da deprem afetiyle ilgili olduğu değerlendirilmiştir. Ancak bu kelime, toprağın yerin dibine batmasını ifade ettiğinden dolayı karstlaşma, erozyon ve obruk başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür. İlgili çalışmalar için bk., Mehmet Kaya, "Kur'an Açısından Deprem Olgusu", Tevilat 4/2 (Aralık 2023), 355.

¹² Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru Sadr, ts.), 11/308.

¹³ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984), 30/490.

¹⁴ el-Bakara 2/214; el-Hacc 22/1; el-Ahzâb 33/11; ez-Zilzâl 99/1.

¹⁵ el-Bakara 2/214.

¹⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/636-639; Alusî, 2/103.

¹⁷ Ebû Muhammed Muhyüssünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begâvî, *Me'âlimü't-Tenzil* (Riyad: Dâr-u Taybe, 1989), 1/244-245.

¹⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmilî el-Bağdâdî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 3/638; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, 1/245; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîru'l-vecîz, 'alâ hâmişi'l-Kur'an'il-'Azîm* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, ts.), 34.

¹⁹ Nâsrüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vîl* (Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 1/135. Tantâvî b. Cevherî el-Misrî, *el-Cevâhir fi tefsîri'l-Kur'an'il-Kerîm* (Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, H 1350), 1/191, 4/187.

²⁰ el-Hacc 22/1.

²¹ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Müessesetü't-Târihi'l-'Arabî, 2002), 3/113; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/446, 449; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-İlmiyye, ts.), 1543; Ebû'l-Bekât Hâfîzüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-tevîl* (Beyrut: Dâru'l-Kelîmî't-Tayyib, 1998), 2/426; Makdisî, Fethur Rahman, 399-404; Merâğî, 17/84; Tantâvî Cevherî, 11/4.

²² el-Hacc, 22/3-6.

²³ Kuşeyrî, Letâif, 2/528-529; Ebû'l-Yümn Mücürüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Uleymî el-Makdisî el-Hanbelî, *Fethu'r-Rahmân fi tefsîri'l-Kur'an* (Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şüünü'l-İslâmiyye, ts.), 399-404.

depremden etkilenmemesi için kendisi ve yaşadığı dünya ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Bir diğer zelzele lafzı, el-Ahzâb suresindedir.²⁴ Bu ayetteki zelzele lafzıyla Kureyş, Katafan ve Benû Kurayzadan oluşan düşman ordusundan meydana gelen korkunun kastedildiği ifade edilmiştir.²⁵ Ayette müminlerin sınıdığı ve bu imtihan esnasında aşırı korku sebebiyle ciddi bir şekilde sarsıldıkları, psikolojik olarak daraldıkları ifade edilmektedir. Bundan dolayı buradaki zelzele lafzının da mecazî anlamda kullanıldığını söylemek mümkündür.

Zelzele kelimesinin zikredildiği diğer yer ise ez-Zilzâl suresindedir.²⁶ Burada da zelzele kelimesi yeryüzünün sarsılması anlamını ifade ettiğinden hakiki anlamda kullanılmıştır. Surenin genelini dikkate aldığımızda kıyamet vaktindeki hadiselerin aktarıldığı ve bu hadiseleri başlatacak ilk adımın deprem olacağı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte söz konusu bu depremin dünyada meydana geleceği de belirtilmiştir.²⁷ Bu sebeple bağlam dikkate alındığında dünyada gelecekteki her hangi bir zaman diliminde şiddetli bir depremin olabileceğinin zikredildiği düşüncesi üzerinden dünyanın potansiyel bir tehlikesine işaret edildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca Hac suresinde olduğu gibi bu surede de depremin etkisiyle ilgili de bilgiler sunulmuştur. Nitekim yeryüzünün derinliklerindeki ağırlıklarının yüzeye çıkacağı, insanın aşırı şaşkınlık haline bürüneceği ve ne yapacağını bilemez bir hal alacağı, yeryüzünün veya depremin insanın lehine ve aleyhine olan bütün bilgileri konuşacağı ifade edilmektedir.²⁸ Bu etkinin iki boyutlu olarak ele alındığını söylemek mümkündür. Zira birinci boyut olarak değerlendirebileceğimiz; “*eskâl*” ve “*tühaddisü*” lafızlarına verilen anlamlardan yola çıkarak mecazî bir anlatımın olduğu aktarılmıştır. Şöyle ki, yeryüzünün ağırlıkları ve konuşulacak haberlerden kastedilen anlamın “insanın işlediği kötü söz ve eylemler” olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple depremin insanı tefekküre, halini ve vaziyetini düşünmeye, kötü huylarından vazgeçmeye yönlendiren bir afet olacağına işaret edilmiştir.²⁹ Zaten insan hayatta yaşadığı çoğu olumsuz hadise esnasında bu düşünceler içerisine girmektedir. İkinci boyut ise depremin şiddeti sebebiyle yeryüzünün içinin dışına çıkacağı, böylelikle toprağın veya tüm katmanlarıyla yer kürenin içerisinde ne varsa yüzeye çıkacağı bertilmesidir.³⁰ Bu durum, daha dehşet vericidir. Zira günümüz teknolojisi dünyanın iç sistematiğiyle ilgili bazı verileri sunmuştur. Ayette zikredilen deprem bu sistematığın değişmesi anlamını hatta alt-üst olması manasını ifade eder ki, bu durum, dünyada yaşamın mümkün olmayacağı anlamına gelmektedir. Bundan dolayı Kur'an'da zikredilen depremlerin kıyametle de ilişkilendirildiği söylenebilir.

Zelzele ile ilgili olan söz konusu bu ayetler birlikte değerlendirildiğinde; el-Hacc ve ez-Zilzâl surelerinde yer sarsıntısı, deprem anlamındaki hakikî ve terimsel anlamında zikredildiği; el-Bakara ve el-Ahzâb surelerinde iç yangısı, korku, psikolojik travma manalarında olduğundan mecazî anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yine el-Hac ve ez-Zilzâl surelerinde yeryüzünün sarsılacağı ifade edildiğinden depremin dünyada meydana geleceği beyan edilmiştir. Ayrıca ez-Zilzâl suresinin ilk ayetindeki zelzele lafzı, arz kelimesine izafe edildiğinden ve arz kelimesinin evvelindeki lâm-ı tarif istiğrak veya ahit (ahd-i zihni-ahd-i hâricî) manasına gelebileceğinden dolayı meydana gelecek depremin dünyanın tamamında oluşacağı ve sonraki üç ayetin³¹ de işaret ettiği üzere bu depremin çok şiddetli olacağı anlaşılmaktadır.³² Yine dikkati çeken diğer bir husus, ez-Zilzâl suresinin zaman zarfı olan izâ (إِذَا) lafzıyla başlamasıdır. Zira mukadder üzkur (أَنَّ) fiilinin takdir edildiği bu tür yerlerde “o anı hatırla, düşün, tefekkür et” gibi anlamlar verilmekte olup surede anlatılan depremle ilgili kafa yorulması, vahametinin gözler önüne serilmesi, depremden

²⁴ el-Ahzâb 33/11.

²⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/29.

²⁶ ez-Zilzâl 99/1.

²⁷ Mukâtil, *Tefsîr*, 3/113; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/446, 449; Mâverdi, *en-Nüket*, 1543; Neseî, *Medârik*, 2/426; Merâğî, *Tefsîr*, 17/84; Tantâvî Cevherî, *el-Cevâhir*, 11/4. Hâcî Sultân Muhammed el-Cenâbezî, *Beyânü's-saâde fi makâmâtü'l-ibâde* (Beyrut: Müessesetü'l-'Alemin, 1998), 4/272.

²⁸ ez-Zilzâl 99/3-5.

²⁹ Muhammed Karaosman, “Kur'an'dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların İlahî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu” *TADER*, 4/3, 115-116.

³⁰ Mukâtil, *Tefsîr*, 3/113; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/446, 449; Mâverdi, *en-Nüket*, 1543; Neseî, *Medârik*, 2/426; Merâğî, *Tefsîr*, 17/84; Tantâvî Cevherî, *el-Cevâhir*, 11/4. Cenâbezî, *Beyânü's-saâde*, 4/272.

³¹ ez-Zilzâl 99/2-4.

³² Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 30/208.

etkilenmemek için gereken tedbirlerin alınmasını akla getirdiğinden insanın sorumlu bir varlık olduğuna da işaret etmektedir.³³ Yine surede, zülzilet (زُلْزِلَتْ) şeklinde mechûl fiil kalıp zikredildiğinden dolayı depremin Allah cc. tarafından çok kolay bir şekilde meydana getirileceğine delalet ettiğinden söz konusu bu depremin Allah'ın kudretine işaret ettiği anlaşılmaktadır.³⁴

Deprem afetine işaret eden bir diğer lafız, **racfe**/رَجْفَةٌ kelimesidir. R-c-f kökü bir sıkıntıdan dolayı oluşan şiddetli ıstırap, iç yangısı ve sarsıntı anlamına gelmektedir. İrcâf ise münafıklık için söylenen yalan manasındadır. Kelimede bir etki sonucu oluşan sarsıntı ve ıstırap ön plandadır. Bu sebeple rüzgâr ağacı aşırı salladığında ve ağır yük taşımaktan dolayı sağa-sola yalpalayan yük hayvanları için de bu kelime kullanılmıştır.³⁵ Nisâbü'rî (ö. 730/1329), racfe kelimesini işârî yaklaşımla yorumlayarak kalbin ölüm öncesi çarpıntısı manasında olduğunu beyan etmiştir.³⁶

Kur'an'da r-c-f kökü, ikisi fiil (رَجَفْتُ), dördü masdar (رَجْفَةٌ), biri sülâsî ism-i fâil (رَجْفَةٌ), bir de if'âl kalıbından ism-i fâil (رَجْفَةٌ) formunda olmak üzere sekiz defa zikredilmektedir.³⁷ Bu sekiz ayetten üç tanesi, Kur'an'da aynı lafızlarla geçmektedir.³⁸ İlkinde Semûd kavminin kendilerine emanet edilen deveyi kesmeleri sonucunda helak edilmeleri hadisesi aktarılmıştır.³⁹ Diğer iki ayette ise Medyen halkının Hz. Şuayb'ın risâletini kabul etmemeleri ve ona iftirada bulunmaları sebebiyle helaki anlatılmış olup ayetlerdeki racfe kelimelerine rüzgârın veya çılgınlığın sebep olduğu şiddetli yer sarsıntısı, aşırı ses çıkaran yer sarsıntısı anlamı verilmiştir.⁴⁰ Yine racfe lafzının zikredildiği diğer bir ayette⁴¹ ise buzağıya taptıkları için Allah'tan özür talep etmek maksadıyla Hz. Musa'nın seçtiği kişilerin Sina Dağı'na giderken Hz. Musa'ya isyan ederek Allah'a inanmadıklarını söylemeleri veya Hz. Musa'nın direktiflerinin dışına çıkıp farklı şekilde dua etmeleri akabinde düçâr oldukları azap anlatılmaktadır.⁴² Bu azabın da çılgılık sebebiyle oluşan deprem veya korkutucu sesin eşlik ettiği yer sarsıntısı şeklinde olduğu ifade edilmektedir.⁴³ Bu ayetlerin ortak noktası, inanmayan ve zalimce tavır sergileyen kimselerin böyle bir afete maruz kalması, masum kimselerin etkilenmemesi hususudur. Nitekim söz konusu bu ayetlerin bağlamları dikkate alındığında deprem afetine sadece o toplumdaki zalim ve günahkâr kimseler maruz kalmıştır. Peygamberlere itaat eden müminler ise bu afetten etkilenmemiştir.⁴⁴

Sûra ilk üfürülme akabinde meydana geleceği ifade edilen depremin aktarıldığı "O gün (potansiyel olarak) sarsılma özelliği bulunan şey sarsılacak."⁴⁵ mealindeki ayette de râcife lafzıyla yeryüzünün sarsılması (deprem) kastedilmiştir.⁴⁶ Yine "O gün yeryüzü ve dağlar sarsılır; dağlar savrulan kum yığınları halini alır."⁴⁷ mealindeki ayette de ilk sur akabinde dünyada oluşacak afet anlatılmaktadır. el-Ahzâb suresindeki "Münafıklar, kalplerinde çürüklük bulunanlar ve Medine'de asılsız haber yayanlar yaptıklarına son vermezlerse seni onların üzerine sevk edeceğiz; o zaman seninle beraber orada fazla oturamayacaklar,"⁴⁸ mealindeki ayette ircâf lafzı, münafıklık yapmak için uydurulan yalan manasında olup çalışma konumuzun dışındadır.⁴⁹

İlgili ayetler dikkate alındığında racfe kelimesi dört yerde önceki bazı kavimlerin helak edildiği deprem afeti manasında olduğu, üç ayette kıyamet öncesinde meydana gelecek depremin anlatıldığı,⁵⁰ bir ayette ise münafık kimsenin nifakı için söylediği yalan anlamında olduğu anlaşılmaktadır. İbn Âşûr (1879-1973), ayetlerde mübalağalı ifadeler kullanıldığından dolayı bu depremlerin dünya hayatını bitirecek olaylar

³³ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 8/496.

³⁴ Bikâî, *Nazmü'd-dürer*, 22/202.

³⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, 112-113.

³⁶ Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin el-A'rec en-Nisâbü'rî, *Çarâibü'l-Kur'an ve rağâibü'l-Furkân* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1996), 3/282.

³⁷ Muhammed Fuâd b. Abdilbâki b. Sâlih el-Mısri, *Mu'cemü'l-müfhehres li-elfâzı'l-Kur'an'il-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1945), 315.

³⁸ el-'Arâf 7/78, 91. el-Ankebût 29/37.

³⁹ el-'Arâf 7/78.

⁴⁰ Taberî, *Câmiu'l-be'yân*, 10/302, 322; 18/398.

⁴¹ el-'Arâf 7/155.

⁴² Taberî, *Câmiu'l-be'yân*, 10/467-469.

⁴³ Taberî, *Câmiu'l-be'yân*, 10/475.

⁴⁴ el-'Arâf 7/75, 90; el-Ankebût 29/33.

⁴⁵ en-Nâzi'ât 79/6.

⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-be'yân*, 24/65.

⁴⁷ el-Müzzemmil 73/14.

⁴⁸ el-Ahzâb 33/60.

⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-be'yân*, 19/185.

⁵⁰ el-Müzzemmil 73/14; en-Nâzi'ât 79/6.

olduğunu zikretmektedir.⁵¹ Mâverdi (ö. 450/1058), Kur'an'daki racfe kelimesinin bir tür yeryüzü hareketi olduğunu ifade etmekle birlikte Süddî (ö. 127/745) ve Mücâhid'in (ö. 103/721) şiddetli rüzgâr anlamına geldiğini beyan ettiklerini, İbn Abbâs'ın (ö. 68/687-88) ise deprem anlamında olduğunu zikrettiğini aktarmıştır.⁵² Uleymî (ö. 928/1522) ise istisnâ bir yorumda bulunarak, içerisinde her bağırabilen canlının sesinin bulunduğu korkutucu ses manasına geldiğini belirtmektedir.⁵³ İlgili yorumlar dikkate alındığında zelzele kelimesinin ifade ettiği depremin çapının (etkilediği bölgenin) çok geniş olduğu, racfe kelimesiyle anlatılan depremin ise şiddetinin fazla olduğu anlaşılmaktadır. Ortak noktaları ise her iki deprem de dünyada büyük hasara sebep olabilecek cinsten sarsıntılar olmasıdır.

Depremle ilişkili olan bir diğer kelime **racce**/رَجَعَ/ lafzıdır. Bu kelime, aslen bir şeyi hareket ettirmek anlamına gelmektedir. Kelimede ıstırap, sıkıntı manası da vardır. İçerdiği "hareket ettirmek" manasından dolayı yer sarsıntısı, deprem anlamı da verilmiştir. Yüksek ses, bağırma, çılgılık anlamına da gelmektedir.⁵⁴ Bu kelimenin "السَّهْمُ يَرْتَجِعُ فِي الْعَرْضِ" "Ok, hedefi sarsar." ifadesinde olduğu gibi hareket ettirmek, sarsmak anlamlarında da kullanıldığı ifade edilmiştir.⁵⁵

Racce kelimesi, Kur'an'da el-Vakı'a suresinin dördüncü ayetinde iki defa zikredilmektedir.⁵⁶ Bu ayette yeryüzü anlamındaki "الْأَرْضُ" kelimesine isnat edildiğinden "Yeryüzü şiddetle sarsıldığı an;" şeklinde tercüme edilebilir. Müfessirler "raccü'l-arz" ifadesinin beşikteki bebeğin sallandığı gibi yeryüzünün sallanması ve şiddetli deprem, yer sarsıntısı anlamını vermişlerdir.⁵⁷ Sonraki ayetlerin delaletiyle bu sarsıntının yeryüzündeki tüm yükselteleri dümdüz edinceye kadar devam edeceği anlaşılmaktadır.⁵⁸ Ayrıca bu ayette racce fiilin masdarının (mef'ûlü mutlak'ının) zikredilmesi, söz konusu fiilin muteber olduğuna yani muhakkak meydana geleceğine işaret etmektedir.⁵⁹ Yine bu depremin yeryüzündeki her şeyi mikroskobik oranda darmadağın edecek bir şiddette olacağı beş ve altıncı ayetlerden anlaşılmaktadır.⁶⁰

Racce lafzının zikredildiği söz konusu bu ayet, sîbak itibarıyla kıyametin başlangıç aşamasını canlandırdığı⁶¹ gibi siyakı itibarıyla insanın sorumluluk sahibi bir varlık olduğunu ifade sadedinde zikredilmiştir.⁶² Ayrıca zaman zarfı olan izâ (إِذَا) ile başladığından evvelinde üzükur emir kipi (أَنْزَلَ) takdir edilmektedir. Bu sebeple insana bu afeti hatırlaması, şiddeti ve dehşetiyle ilgili tefekkür ederek bu afetten korunmak veya etkilerini minimuma indirmek için tedbir alması gerektiğinin öğütlendiğini söylemek mümkündür.⁶³ Yine depremi ifade eden söz konusu bu fiil meçhul kalıpta (رَجَعَتْ) zikredildiğinden dolayı bu kadar dehşetli bir depremi oluşturmanın Allah için çok kolay olduğuna delalet ettiğinden O'nun kudretine işaret edilmektedir.⁶⁴

Deprem anlamı taşıyan bir lafız da **tâmme**/طَامَّة/ kelimesidir. T-m-m kökü, bir şeyin üstüne yükselerek onu tamamen kaplayan her şey için kullanılır. Kaffâl (ö. 365/976), kök anlamının gömmek ve yükselmek olduğunu belirttikten sonra bir şeyi tamamen kaplayan ve onun tüm fonksiyonlarını ortadan kaldıran şey anlamına geldiğini de zikretmiştir.⁶⁵ Bu kök anlamdan ötürü, buldukları alanı kaplamaları sebebiyle aşırı

⁵¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 30/67.

⁵² Mâverdi, *en-Nüket*, 785.

⁵³ Uleymî, *Fethu'r-Rahmân*, 2/546.

⁵⁴ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-'azam* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2000), 9/202-203; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü'l-İlmiyye'l-Kur'ân* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009), 341.

⁵⁵ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbüri, *el-Keşf ve'l-beyân* (Beyrut: Dâru'l-İhyâ'it-Türâsi'l-'Arabiyye, 2002), 5/200.

⁵⁶ Abdülbâkî, *Mu'cem*, 313.

⁵⁷ Ebü Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' es-San'ânî el-Himyerî, *Tefsîru Abdürrezzâk* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 275; Ebü'l-Hasen Alemüddîn Ali b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-'azîm* (Kahire: Dâru'n-Neşr, 2009), 2/423; Ebü Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf es-Sealîbî, *el-Cevâhîrü'l-hîsân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-İhyâ'it-Türâsi'l-'Arabi, 1997), 5/361; Se'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 5/200; Ebü Bekr Muhammed b. Uzeyz (Uzeyr) el-Uzeyzî es-Sicistânî, *Nüzhetü'l-kulûb fi tefsîri şârihi'l-Kur'ân'il-'azîz* (Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şüûnî'l-İslâmiyye, ts.), 250; Alâeddîn Ali b. Yahyâ es-Semerkindî, *Bahrü'l-'ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1993), 3/313.

⁵⁸ Zira ayetlerde dağlar başta olmak üzere binalar ve ağaçlar gibi yüksek nesnelere yerle bir olacağı hatta toz haline geleceği ifade edilmektedir. Nitekim "bess" lafzına buğdayı değirmende öğütmek, öğütülmüş tahıl yani un; "hebâ" kelimesine toz, "inbisâs" lafzına ise yayılmak, dağılmak anlamı verilmektedir.

⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/142.

⁶⁰ Zemahşerî, 5/21; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/143.

⁶¹ el-Vâkı'a 56/1-3.

⁶² el-Vâkı'a 56/7-9.

⁶³ Ebü Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 8/203-204.

⁶⁴ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 5/282; Ebü Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 8/204.

⁶⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30/50.

kalabalık için “tumme”, su ve toprak baskını için “tâmmе” kelimeleri kullanılır. Bu kökten olan “Tamtâm” ise büyük yangın demektir. Ayrıca su baskının altında kalmak, denizin karaya doğru yükselmesi (tsunami) sonucu afete maruz kalmak anlamına da gelmektedir. Aşırı dalgalı olan azgın deniz için de bu kelime kullanılır. Muhtemelen bu son iki anlam, sarsıntı sonrası oluşan su kabarmasını ifade ettiğinden dolayı sonuca odaklı manalardır. Zira tâmmе lafzı ise her yeri kaplayan afet, yeryüzünü kaplayan sarsıntı, sarsıntı sebebiyle oluşan su baskını, denizin yükselmesi anlamına gelmektedir.⁶⁶ Görüldüğü üzere kelime deprem anlamı ön plandadır.

Bu kelime, Kur’ân’da bir defa zikredilmektedir. “O her şeyi kaplayan büyük afet geldiği vakit;”⁶⁷ mealindeki ayette zikredilen tâmmе kelimesinin sözlük anlamıyla ve mahiyetiyle ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. Nitekim her şeyi kaplayan büyük afet anlamına gelmekte olup kıyamet anının sahnelendiği, ikinci sur akabinde meydana geleceği veya cennetliklerin ve cehennemliklerin ayrılacağı vakitten kinaye olduğu kaydedilmiştir.⁶⁸

Bu ayetteki tâmmе kelimesine karşı konulamaz afet, büyük çığlık, yüksek ses, korkutucu ses, deprem ve yeryüzünü tamamen kaplayacak olan bir tür afet anlamları verilmiştir.⁶⁹ Tefsirlerde genelde kıyametin dünyadaki her şeyi değiştirecek ve insana dünyalık her şeyi unutturacak olan büyük bir olay olduğu ifade edildiğinden dolayı tâmmе kelimesinin medlülü ile ilgili müfessirlerin genel kanaatinin kıyamet olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰ Bunun yanında deprem veya tüm dünyayı kaplayan afet anlamındaki tâmmе kelimesinin dünyanın potansiyel bir tehlikesine de işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Deprem anlamı içeren diğer bir lafız da **vakı’a**/واقعة kelimesidir. Bu kelime, olay, afet, savaş, çığlık ve deprem anlamlarına gelmektedir.⁷¹ Kur’ân’da vakı’a suresinin ilk ayetinde ve Hakka sûresinin on beşinci ayetinde kıyametin bir ismi olarak zikredildiği ifade edilmektedir. Müfessirler bu iki ayetteki vakı’a kelimelerinin çığlık, korkunç ses ve şiddetli yer sarsıntısı anlamlarına geldiğini beyan etmişlerdir.⁷² Nitekim Râzî, surenin ilk ayetlerinin kıyametle ilgili olduğunu belirttikten sonra buradaki vakı’a’nın kıyamet anlamında olabileceği gibi deprem anlamında da olabileceğini kaydetmiştir.⁷³ Ayrıca bu depremin bir kez vuku bulacağına “*li-vaktihû*” lafzının delalet ettiğini ifade etmiştir.⁷⁴

Deprem anlamındaki diğer bir kelime **dekk**/دكس lafzıdır. D-k-k kökü, aslen dümdüz ve yumuşak olan toprak zemin, sıvılaşma meydana gelmiş arazi; dağ ve duvar gibi yüksek şeylerin yıkılması; düz tarla, dağ ve tepe bulunmayan toprak parçası; bir arazinin yükseltilerini kazıyıp çukurlarını doldurarak düz hale getirmek anlamına gelmektedir. Yıkılmış, dümdüz olmuş, yerle bir hale gelmiş dağ için “جَبَلٌ دَكٌّ” ifadesi kullanılmıştır. Oturmak maksadıyla üstü düz yapılmış bina için “دَكٌّ” lafzı kullanılmıştır.⁷⁵ Yine hörgücü olmayan deve için “دَكَّةٌ دَكَّةٌ” ifadesi kullanılır.⁷⁶ Râzî; Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) ve İmam Müberred’e (ö. 286/900) isnat ederek; bu kelime de dağ ve ağaç gibi şeylerin sarsıldığı vakit tüm parçalarının kırılıp yere serilmesi; yeryüzündeki dağ, tepe, binalar gibi yükseltilerin yıkılıp oranın dümdüz hale gelmesi anlamı olduğunu belirttikten sonra bu durumun deprem sonrasında oluşacağını ifade eder.⁷⁷ Bu sebeple dekk kelimesi, deprem sonucunda oluşacak durumu ifade eden bir kavram olarak değerlendirilebilir.

⁶⁶ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 9/138-139; İsfahânî, *Müfredât*, 523.

⁶⁷ en-Nâzî’ât 79/34.

⁶⁸ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 24/97; Sehâvî, *Tefsîr*, 3/567; Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-hisân*, 5/550.

⁶⁹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 29/97; Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali et-Tûsî, *et-Tibyân fi tefsîri’l-Kur’ân* (Tahran: Merkezü Tahkîkât, ts.), 10/264; Kurtubî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 22/62; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 30/50-51; Ebû’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri, *el-Vasîf fi tefsîri’l-Kur’ânî’l-mecîd* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-İlmiyye, 1994), 4/421; Semerkandî, *Bahru’l-ülûm*, 3/445; Ebû’l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm el-Halebî; *ed-Dürü’l-mesûn fi ’ülûmi’l-kitâbi’l-meknûn* (Dimeşk: Dâru’l-Kalem, ts.), 10/681; Ebû’l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *ed-Dürü’l-mensûr fi’l-tefsîr bi’l-me’sûr* (Kahire: Merkezü Heçr, 2003), 15/235; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-San’ânî el-Yemenî, *Fethu’l-kadîr el-Câmi’u beyne fenneyi’r-rivâye ve’l-dirâye min ilmi’t-tefsîr*, (Suud: Dâru’l-Vefâ, ts.), 5/503.

⁷⁰ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 24/97-98; Sehâvî, *Tefsîr*, 3/567; Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-hisân*, 5/550.

⁷¹ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 2/274-276.

⁷² Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 22/279; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/141; Ebû’s-Senâ Şihâbüddin Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî fi tefsîri’l-Kur’ânî’l-uzûm ve’s-seb’i’l-mes’ânî* (Dâru İhyâi’t-türâsi’l-Arabî, ts.), 27/128.

⁷³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/140.

⁷⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/141.

⁷⁵ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 6/646; İsfahânî, *Müfredât*, 316. Ebû’t-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *Kâmûsu’l-muhîr* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2005), 939.

⁷⁶ Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 2/346;

⁷⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 31/174.

Kur'ân'da üç yerde geçen bu kelime,⁷⁸ el-Ârâf suresinde; Hz. Musa'nın Allah'ı görmek istemesi üzerine O'nun dağa tecelli etmesiyle dağın yerle bir olduğunun anlatıldığı pasaj içerisinde geçmektedir. Söz konusu bu kelimeyle ilgili olarak; "dağın tüm parçaları ayrıştı, dağ parça parça oldu, dağ tuz buz hale geldi" yorumları yapılmıştır.⁷⁹ el-Hakka suresinde ise dekk lafzının zikredildiği ayetin bir öncesinden anlaşıldığı üzere burada kıyamet esnasında dünyada meydana gelecek dehşetli değişim ve dönüşüm anlatılmaktadır. el-Fecr suresinde ise kıyamet sahnelerini tasvir eden bu âyetler, benlik iddiasına, mal-mülk sevdasına kapılarak Allah'a ve insanlara karşı sorumluluğunu unutan insana, hayatın geçiciliğini, kıyametin dehşetini, bunun ardından kendisini bekleyen hak ettiği büyük cezayı ve sonuç vermeyecek pişmanlığı hatırlatmaktadır. Bunlara ilave olarak; el-A'râf suresindeki "dekkü'l-cebel" ifadesi bizzat Allah tarafından veya melek vasıtasıyla gerçekleşen bir mucize olarak yorumlanmışken el-Hâkka ve el-Fecr surelerinde ise doğal afet olarak yorumlanmıştır. Nitekim bu iki surede sözü edilen dağların yerle bir olması hadisesinin ya şiddetli bir depremle ya da şiddetli bir rüzgârla meydana gelebileceği belirtilmiştir.⁸⁰

Netice itibarıyla; Kur'ân'da, zelzele, racfe, racce, tämme, dekk, vâkıa, medd, nef lafızları depremle ilişkilendirilmiş kavramlardır. Kur'ân'daki söz konusu bu deprem anlatısı, dünyanın kendisinde bulunan potansiyel bir negatif gücün bulunduğunu akla getirmektedir. Bu sebeple müminin böyle bir olay öncesinde tedbirli olması öğütlenirken olay esnasında ve sonrasında sabır, metanet, tevekkül, kardeşlik ve diğerkâmlık gibi faziletli davranışlar sergilemesi gerektiğine işaret edilmektedir. Yine depremle ilgili levha hareketleri ve fay başta olmak üzere depremin oluşumu ve şiddetiyle ilgili olan bazı parametrelerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini de düşündürmektedir.

Nitekim deprem afetinin anlatıldığı ez-Zilzâl suresinde, Allah'ın eşsiz gücü ile yeryüzünün tamamını yerle bir edeceği haber verilmektedir. Zira surenin beşinci ayeti buna işaret etmektedir.⁸¹ Yine depremle ilgili kavramlardan olan racce ve tämme lafızlarının zikredildiği ayetlerin bulunduğu pasajlar da Allah'ın kudretiyle ilgilidir. Bundan dolayı müfessirler afetlerin zikredildiği söz konusu bu bölümlerde "Allah'ın izniyle", Allah'ın vahyiyle", Allah'ın kudretiyle" ifadelerini zikretmişlerdir.⁸²

2. Kuraklık

Toprağın susuz kalması anlamındaki kuraklık, bir tabiat olayı olan şiddetli sıcaklık ve yağmurun yağmaması sebebiyle oluştuğundan doğal afetlerden biridir. Bu anlamda Kur'ân'da **ğavr/غور** ve **sinîn/سينين** kelimeleri zikredilmektedir.⁸³ Ğ-v-r kökü, aslen girmek anlamında olup toprağın içine girmek, yerin derinliklerine inmek anlamına gelmektedir. Toprağın içine doğru ilerlediği için dağdaki derin oyuklara mağara, bir beldeye ve şehre gece baskını düzenlemeye iğâra denilmiştir.⁸⁴ Fahrettîn er-Râzî, ğavr kelimesini ğavs kelimesiyle tefsir etmiştir ki, bu da sığınmak anlamına gelmektedir.⁸⁵

Kur'ân'da beş defa zikredilen bu kök, suyun yeryüzünün derinliklerine çekilmesi,⁸⁶ gece baskını düzenlemek,⁸⁷ mağara ve in anlamlarına gelmektedir.⁸⁸ Nitekim el-Mülk suresinde Allah'ın eşsiz kudreti ve sonsuz lütfu anlatılırken rızkı verme kudretinin O'nda olduğu beyan edildikten sonra⁸⁹ canlıların en önemli rızkı olan suyun da O'nun kudretinin bir eseri olduğu ifade edilerek yeryüzünde suyu tutan yegâne varlığın Allah cc. olduğu vurgulanmaktadır.⁹⁰ el-Kehf suresinde ise mümin ile kâfirin akıbetlerinin örneklendirildiği 32-44. ayetler içerisinde iki kardeşten mümin olanın kâfir kardeşine "veya bağçenin suyu yerin dibine çekiliverir

⁷⁸ el-Ârâf 8/143; el-Hâkka 69/14; el-Fecr 21.

⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/242, 243; Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 9/325.

⁸⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30/107.

⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/560;

⁸² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/97, 560; Zemahşerî, 5/21; 6/413; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/142, 143; Vâhidî, *el-Vasît*, 4/421; Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 22/419; Se'âlibî, *el-Cevâhir*, 5/550; Semerkandî, *Bahrü'l-'ulûm*, 3/313, 445; se'lebi, *el-Keşf*, 5/200; Ebussuud, *İrşad*, 9/188.

⁸³ et-Tevbe 9/40, 57; el-Kehf 18/41; el-Enbiyâ 21/30; el-Mülk 67/30; el-Âdiyât 96/3.

⁸⁴ İbn Sîde, *el-Muhkem*, 6/51; İsfahânî, *Müfredât*, 619. Firûzâbâdî, *Kâmûs*, 452.

⁸⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 21/129.

⁸⁶ el-Kehf 18/41; el-Mülk 67/30.

⁸⁷ el-Âdiyât 96/3.

⁸⁸ et-Tevbe 9/40, 57.

⁸⁹ el-Mülk 67/21.

⁹⁰ el-Mülk 67/30.

de bir daha o suyu aramaya dahi imkân bulamazsın." öğüdü içerisinde bir afet olan ğavr lafzı zikredilmektedir.⁹¹ Burada dikkati çeken husus, iki arazi arasında ırmağın bulunması ve ğavr kelimesiyle bu ırmağın suyunun yerin derinliklerine çekilmesi hadisesinin kastedilmesidir. Ayrıca "fe len testadî'a lehû talebe" ifadesinden suyun tekrar yeryüzüne çıkarılamayacak kadar derinlere çekildiği de anlaşılmaktadır. Yine bu kelimenin, yeryüzünde suyu yutma gibi bir potansiyelin bulunduğuna işaret ettiğini söylemek mümkündür. Bunlara ilave olarak; el-Kehf ve el-Mülk surelerinde zikredilen ğavr lafızları arasında bağlamdan kaynaklı olarak umum-husus farkı olduğu anlaşılmaktadır. Zira el-Mülk suresinde Allah'ın kudretine delalet eden bazı olgulardan bahsedilerek söz konusu bu olgulardan birinin "suyu yeryüzünde tutma kudreti" olduğu aktarıldığından ister deniz, dere, ırmak ve barajlar olsun isterse yeraltı suları olsun yeryüzünün tüm suları kastedilmiştir. el-Kehf suresinde ise iki kardeşe ait olan ve ırmak kenarında bulunan bağın çevresindeki bu ırmağın suyunun yerin derinliklerine çekilmesi anlamında olduğundan deniz, dere, ırmak ve barajların suyunun yerin dibine çekilmesi anlamı kastedilmiştir. Ayrıca ğavr kelimesinin geçtiği bu pasajlardan suyun, gıda üretimi için de vazgeçilmez bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple kuraklık ile ilgili olan ğavr kavramının dolaylı olarak hem su hem de gıda kıtlığıyla da ilişkili olduğu anlaşılmaktadır

Kuraklık afetini ifade eden bir diğer Kur'ân kavramı **sinîn**/سینین kelimesidir. Bu lafız, bir yıllık zaman dilimi, sene anlamına geldiği gibi kuraklık manasına da gelmektedir. Ayrıca bu kelime, kıtlık ve salgın anlamında da yorumlanmıştır.⁹² Kur'ân'da el-Ârâf suresinde⁹³ kuraklık anlamında kullanılmıştır. Nitekim "Andolsun ki biz de Firavun'a peşinden gidenleri, ibret almaları için kuraklık ve kıtlıkla cezalandırdık." mealindeki ayette sinîn lafzı kuraklık anlamındadır. Uzun süren kuraklık anlamı içerdiği de belirtilmiş hatta yedi yıl kadar sürebilen bir kuraklık manasına geldiği ifade edilmiştir.⁹⁴ Burada dikkate şâyân durum; çok bereketli toprak ve iklime sahip olan Mısır bölgesinde yıllarca süren böyle bir afetin meydana gelmesidir.⁹⁵ Bu durum, Allah'ın eşsiz kudretine ve Firavun ve avneleri başta olmak üzere insanlığın aciz varlıklar olduğuna da işaret etmektedir.

Sinîn ve ğavr lafızlarının zikredildiği söz konusu bu ayetlerde,⁹⁶ insanlığın su ve gıda başta olmak dünya nimetlerine karşı sorumluluk duygusu ile yaşamaları gerektiği öğütlendiği gibi Allah'ın sınırsız güç ve kudret sahibi olduğuna buna mukabil insanoğlunun da çok sınırlı bir iktidara sahip olduğuna işaret edilmektedir.⁹⁷ Yine dünyadaki tüm canlılar için suyu ve gıdayı bahşedenin Allah olduğu ifade edilirken canlıları susuz ve aç kalmaktan koruyan yegâne gücün de Allah olduğu beyan edilmiştir.⁹⁸ Hatta "لَا فُؤَادَ إِلَّا يَا اللَّهُ" ifadesi bizzat zikredilerek O'nun eşsiz kudretine vurgu yapılmıştır. Ayrıca el-Mülk suresinde⁹⁹ Allah'ın eşsiz kudreti çeşitli yönlerden ele alındıktan sonra dünyayı kuraklık ve çölleşmeden koruyan yegâne gücün de Allah'ın kudreti olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁰

3. Kıtlık

Herhangi bir şeyin yeterli düzeyde olmaması, çeşitli sebeplerden ötürü yeterli olan şeylerin azalması veya tamamen yok olması anlamındaki kıtlık lafzı, gıda darlığı anlamında olup yaşamsal ürünlerin çeşitli nedenlerle azalması veya tamamen ortadan kalkması sebebiyle etkilediği insanları zayıf düşürerek güçsüzleşmesine yol açan hatta hastalık ve ölüme sebep olacak seviyeye ulaşan açlık afeti anlamına gelmektedir.¹⁰¹ Kıtlığa sebep olan faktörlerin başında doğal afetler gelmektedir. Bunun yanı sıra savaş, isyanlar, karaborsacılık, eşkıyalık gibi siyasal ve sosyal bazı etmenler de kıtlığa sebep olmaktadır.¹⁰²

⁹¹ el-Kehf 18/41.

⁹² Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2/493; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/224.

⁹³ el-A râf 7/130.

⁹⁴ Mâverdi, *en-Nüket*, 2/250;

⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/374; Mâverdi, *en-Nüket*, 2/250;

⁹⁶ el-Kehf 14/41; el-Mülk 67/30.

⁹⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/374; Mâverdi, *en-Nüket*, 2/250; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2/493; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/224.

⁹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 21/129.

⁹⁹ el-Mülk 67/21-30.

¹⁰⁰ Zemahşeri, 2/493; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/224.

¹⁰¹ Meriç Bayar, "Osmanlı Devletinde Kıtlık ve İç Göç: 1870-1900 Arası İç Anadolu Örneği", *Mavi Atlas* 5/2, 476-482.

¹⁰² Abdulkadir Gül, "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/9, 145-146.

Kıtlık kavramı, Kur'an'da **naks**/نُفْس ve **be'sâ**/بُءَاء kelimeleriyle ifade edilmektedir. N-k-s kökü, hazzın hüsrân olması, azalmak, yeterli düzeyde olmamak, gıda azlığı ve kıtlık anlamındadır.¹⁰³ N-k-s kökü, Kur'an'da on kez geçmektedir.¹⁰⁴ Genel itibarıyla; mal, can ve gıda (kıtlığı) eksikliği ile sınıanmak,¹⁰⁵ Firavun ve avenelerinin gıda kıtlığı ile sınıanması,¹⁰⁶ öldüğü vakit insanda eksilen şeyleri bilen ve yeryüzünü etrafından noksanlaştıranın Allah olduğu,¹⁰⁷ noksan ölçüp tartmamak,¹⁰⁸ yükümlülüğü eksiksiz yerine getirmek,¹⁰⁹ ömrün uzun olması ve noksan olması,¹¹⁰ gecenin yarısı veya yarısından noksanında (azında) kalkmak (ibadet etmek),¹¹¹ hak edilen cezadan eksiksiz verilmesi¹¹² bağlamları içerisinde n-k-s kökü zikredilmiştir.

Bu on yerden ikisinde kıtlık anlamı ön plandadır.¹¹³ Nitekim el-Bakara suresinin yüz elli beşinci ayetindeki “mal, can ve meyvelerin noksanlaşması” mealindeki bölümle ilgili; İbn-i Abbâs, hayvanların helaki (naks-ı emvâl), dost ve akrabaların ölmesi (naks-ı enfüs), afet sebebiyle gıda ürünlerinin telef olması (naks-ı semerât) yorumunu yapmıştır.¹¹⁴ Semerâtın telef olmasının doğal afetlerden biri olan kuraklık sebebiyle olacağı beyan edilmiştir.¹¹⁵ Ayrıca el-A'râf suresindeki “naks-ı semerât” ifadesi de gıda kıtlığını ifade etmektedir. Nitekim Firavun ve avenelerinin kuraklık ve kıtlıkla sınıandığını anlatan bu ayette de doğal afetlerden biri olan kıtlık, “naks” kelimesiyle ifade edilmiştir.¹¹⁶ Kur'an'da kıtlık afetinin zikredildiği bu iki pasajda insanların sınıandığı aktarıldığından dolayı bir afete maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.¹¹⁷ Ayrıca Bakara suresinde “لَنْبُلُوَنَّكُمْ” “sizi sınıyacağız.” ifadesiyle ileride meydana gelmesi muhtemel bir afet zikredildiğinden dolayı bu kıtlığın meydana gelmemesi için çaba gösterilmesi tavsiye edilirken el-A'râf suresinde kıtlığın ortadan kalkması için yapılması gerek tavır ve eylemler öğütlenmiştir.¹¹⁸ Bu bağlamda kıtlık afetine karşı dirençli olunması, ümitsizliğe düşülmemesi, Allah'ın bahşettiği tüm imkânların seferber edilerek bu afete maruz kalmamak veya -maruz kalındı ise- kurtulmak için çaba gösterilmesi tavsiye edilmektedir.¹¹⁹ Ayrıca böyle bir direnç gösterebilmek için sağlam bir Allah inancına sahip olunması gerektiği de öğütlenmektedir.¹²⁰

Kıtlık afetiyle ilişkilendirilen bir diğer lafız, **be'sâ** kelimesidir. Be'sâ, b-e-s kökünden türemiş bir mastar olup¹²¹ nimet ve rahatlığın zıttı olan sıkıntı, zorluk, kıtlık, geçim derdi anlamındadır. İbn Manzûr (ö. 711/1311), be's kelimesinde savaş sebebiyle oluşan sıkıntı anlamı olmasından dolayı savaş nedeniyle oluşan açlık ve kıtlık anlamına geldiğini vurgulamaktadır.¹²² Kur'an'da dört kez zikredilen be'sâ kelimesi¹²³ kıtlık, açlık, geçim derdi, belâ ve psikolojik sıkıntı anlamlarına gelmektedir. Buna ilave olarak; Abdullâh İbn Abbâs, be'sâ kelimesinin fakirlik anlamında olduğunu belirtmiştir.¹²⁴ Söz konusu bu ayetlerden ilkinde;¹²⁵ birr

¹⁰³ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn* (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-İlmiyye, 2003), 4/257; İsfahânî, *Müfredât*, 820.

¹⁰⁴ Abdülbâkî, *Mu'cem*, 730.

¹⁰⁵ el-Bakara 2/155.

¹⁰⁶ el-'Arâf 7/130.

¹⁰⁷ er-Ra'd 13/41; el-Enbiyâ 21/44; Kâf 50/4.

¹⁰⁸ Hûd 11/84.

¹⁰⁹ et-Tevbe 9/4.

¹¹⁰ el-Furkân 35/11.

¹¹¹ el-Müzzemmil 73/3.

¹¹² Hûd 11/109.

¹¹³ el-Bakara 2/155; el-'Arâf 7/130.

¹¹⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 2/22.

¹¹⁵ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 1/348; Râzi, *Mefâtilu'l-gayb*, 4/167.

¹¹⁶ el-'Arâf 7/130.

¹¹⁷ el-Bakara 2/156. el-'Arâf 7/130.

¹¹⁸ el-'Arâf 7/131.

¹¹⁹ el-Bakara 2/155-163. el-'Arâf 7/130-137.

¹²⁰ el-Bakara 2/156-157. el-'Arâf 7/132-135.

¹²¹ Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûs b. Muhammed el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ büllûğu'n-nihâye*, (BEA: Câmi'atü Şarkâ, 2008), 564.

¹²² İsfahânî, *Müfredât*, 153; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 6/20, 21.

¹²³ el-Bakara 2/177, 214; el-En'âm 6/42; el-'Arâf 7/94.

¹²⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 1/146; Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye*, 563. Râzi, *Mefâtilu'l-gayb*, 5/49; Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebî'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dimaşkı, 1/493; Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kurân* (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 2/200; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, 1/321. Mâverdî, *en-Nüket*, 2/242; Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 3/259; Ebû Bekir Câbir el-Cezâirî, *Eyseru't-tefâsîr fi kelâmi'l-'aliyyi'l-kebir* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1990), 1/194; Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubâtî el-Hırbâvî el-Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 3/9; Se'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 4/264; Muhammed Ebû Zehrâ, *Zehretü't-tefâsîr* (), 674; Muhammed Cemâlüddin b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dimaşkı, *Mehâsinü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Arabî, 1957), 1/393-394; Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş, *et-Tefsîru'l-hadis* (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2000), 4/90.

¹²⁵ el-Bakara 2/177.

kavramının tanımı yapılmakta ve iyi kimsenin kıtlık ve açlık gibi sıkıntılara göğüs gerebilen kişi olduğu belirtilmektedir.¹²⁶ Diğer üç ayette ise¹²⁷ önceki toplumların da kıtlıkla sınılandığı belirtilmektedir. Ayrıca ümmetin hak ve hakikate bağlı kalmaları gerektiği aktarılmakta olup bu bağlılığı tesis ederken kıtlık ve açlık gibi çeşitli afetlere maruz kalınabileceği ifade edilerek söz konusu bu afetler karşısında dirençli olunması gerektiği öğütlenmektedir.¹²⁸ Be'sâ lafzının zikredildiği bu ayetlerde genel itibarıyla tüm zamanlarda bir kısım insanların kıtlık afetine maruz kaldığı aktarılmaktadır. Bu sebeple gıda sıkıntısının dünya hayatının bir gerçeği olduğu hususunu bu dört ayetin teması olarak anlamak mümkündür. Yine insanın özellikle müminin kıtlık karşısında sabırlı, dirençli olması öğütlenerek kıtlığın engellenmesi veya önlenmesi için gerekli çabanın gösterilmesi gerektiğine de işaret edildiği anlaşılmaktadır.

4. Sel, Su Taşkını

Yeryüzündeki toprağın belirli infiltrasyon kapasitesi vardır. Aşırı yağışlar, bu kapasiteyi aştığı için yüzeyde kalırlar ve bunun neticesinde can ve mal kayıpları gibi çeşitli zararlara neden olurlar. İşte bu aşırı yağışlar başta olmak üzere kar ve buzların erimesi gibi çeşitli sebeplerle yeryüzünde suların yükselmesi ile yüzeydeki binalar dâhil her şeye zarar verecek seviyedeki su akıntısına sel ve su taşkını denilmektedir. Sel ve su taşkını, dere ve nehirlerde oluşabileceği gibi dağlık alanlarda ve şehirlerde de meydana gelebilmektedir. Sel ve su taşkını kavramları eş anlamlı olarak kullanılabilir gibi aralarında küçük farklar da vardır. Zira seller genellikle eğimli arazilerde oluşurken su taşkını düz arazide de oluşabilir. Sel, taş, kaya, ağaç ve kütük gibi çok fazla iri materyal taşıyan bir oluşum iken su taşkınında bu taşınım çok azdır.¹²⁹

Sel ve su taşkını anlamındaki en başat Kur'ân kavramı, **tûfân/طُوفَان** kelimesidir. Tûfân kelimesinin masdarı olan tawf lafzı, bir şeyin etrafında yürümek, bir şeyi sarmalamak, çepeçevre kuşatmak demektir. Tâif ve tayf ise insan fikriyatında dolaşan şey, insanı sarmalayan kötü düşünceler, hayal manasındadır. Tâife, birlikte dolaşan grup anlamındadır. Tûfân ise yeryüzünü tamamen kuşatan afet, yeryüzünün tamamen sular altında kalması ve insanları çepeçevre saran her hadise anlamına geldiği gibi¹³⁰ "Nûh kavminin inanmayanlarını helak eden büyük su felâketi" anlamında bir Kur'ân terimidir.¹³¹

Kur'ân'da t-v-f kökü kırk kez zikredilmiş olup¹³² bunlardan ikisi tûfân kelimesidir.¹³³ Bu kelime yeryüzünün tamamen sular altında kalmasına sebep olan şiddetli yağmur, geniş çaplı rüzgâr, yerin dibine batmak, toplu ölüm, veba ve çiçek hastalığı olarak tefsir edildiği gibi Allah'ın gerçekleştirdiği mahiyeti bilinmeyen bir şey olarak da yorumlanmıştır.¹³⁴ Kur'ân'daki tûfan kelimesinin şiddetli sel, su taşkını anlamında olduğunu söylemek mümkündür. Çok şiddetli bir afet olduğundan dolayı kesin ölüme sebep olacağı için tûfan kelimesine ölüm anlamı da verilmiştir.¹³⁵ Yani tûfan kelimesine ölüm anlamı verilmesinin sonuca odaklı bir yorum olduğunu söylemek mümkündür. Yine Kur'ân, Hz. Nuh dönemindeki tûfanla ilgili olarak; gemi yapılmasının emredildiğini, geminin dağlar kadar büyük dalgalar içerisinde yüzdüğünü, insanların bu dalgalar arasında kalıp boğularak öldüklerini, en sonunda yeryüzünün suları içine çekerek tûfanın sona erdiğini haber verdiğinden dolayı Kur'ân'daki tûfan lafızları sel ve su taşkını anlamına gelmektedir.¹³⁶ Netice itibarıyla tûfan lafzı, hastalık, ölüm ve su, yangın, deprem, kar, fırtına gibi afetlerin sebep olduğu geniş çaplı hadise anlamında yorumlansa da sel ve su taşkını anlamı ön plandadır. Bu anlamda Kur'ân, dünyada iki kez tûfan olduğunu haber vermektedir. Bunlardan birincisi Hz. Nuh

¹²⁶ el-Bakara 1/177.

¹²⁷ el-Bakara 2/214. el-En'âm 6/42; el-'Arâf 7/94.

¹²⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/86, 636; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahrü'l-muhîf*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1993), 2/10; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 5/49; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 1/321; Ebû Hafs Sîrâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Ali b. Âdil en-Nu'mânî ed-Dîmaşkî, *el-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1998), 8/149; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis*, 4/91.

¹²⁹ Selma Yaşar Korkaç - Mustafa Korkaç, "Sel ve Taşkınların İnsan Hayatı Üzerindeki Etkileri", *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 8/9, 47-49; Mikdat Kadioğlu, "Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi", *JICA Türkiye Ofisi Yayınları* (2008), 4-10.

¹³⁰ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn*, 3/66.

¹³¹ Ömer Faruk Harman, "Tûfan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2012), 319.

¹³² Abdülbâki, *Mu'cem*, 445.

¹³³ el-'Arâf 7/133; el-Ankebût 29/14.

¹³⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/381, 18/370; Mekki b. Ebû Talip, *el-Hidâye*, 4/250; Se'lebi, *el-Kesf ve'l-beyân*, 12/479;

¹³⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/379.

¹³⁶ el-'Arâf 7/133. Yûnus 10/73; Hûd 11/25-49, 89; el-Furkân 25/37; eş-Şu'arâ 28/105-121; el-Ankebût 29/14.

zamanında meydana gelmiştir.¹³⁷ İkincisi ise Hz. Musa zamanında olmuştur.¹³⁸ Zira el-A'râf suresinde Firavun ve Mısır halkının küfür ve inkârları ile İsrailoğullarına yaptıkları zulümler sebebiyle başlarına gelen afetlerin anlatıldığı bölüm içerisinde, bu afetlerden birinin de tûfan olduğu zikredilmektedir.¹³⁹ Bu hadise Tevrat'ta da anlatılır.¹⁴⁰ Dahhâk b. Müzâhim (ö. 105/723) ve Katade b. Di'âme'den (ö. 117/735) rivayetle; tûfanın başlayıp sular insanların boyuna ulaştığında Hz. Musa'dan Allah'ın bu afeti durdurması için dua etmesini istedikleri ve onun da dua ettiği, böylece tûfanın çok büyümeden bittiği ifade edilmiştir.¹⁴¹

Kur'an'a göre dünyada yaşanmış olan iki tûfandan ilki Hz. Nuh zamanında olmuştur.¹⁴² Tufân denilince Hz. Nuh ve kavmi akla gelmektedir. Zira Kur'an'da anlatılan en dehşetli hadiselerden biri bu olaydır.¹⁴³ Nitekim Kur'an'da tûfan hadisesinden çok zaman öncesinde büyük bir gemi yapıldığı, bazı kimselerin tûfanın başlamasının hemen öncesinde bu gemiye bindiği için kurtulduğu diğer tüm canlıların helak olduğu aktarılmaktadır.¹⁴⁴ Yine yeryüzünün tamamen sularla kaplandığı hatta suların dağlar kadar yüksek dalgalar oluşturduğu ifade edilmektedir.¹⁴⁵ Vahiy haber verdiği için dünyada tûfan yaşandığında şüphe yoktur.¹⁴⁶ Zaten çeşitli kaynaklarda da tûfanla ilgili bilgiler bulunmaktadır.¹⁴⁷ Burada üzerinde durmak istediğimiz husus, bu kadar büyük ve geniş çaplı bir afetin meydana gelme tarzıdır. Zira Allah, -her şeye kadir olmakla beraber- âlemin işleyişini sebeplere mebni kılmıştır. Çeşitli sebepler oluşmalı ki tûfan meydana gelebilsin. Peki, ne oldu da bu kadar büyük afet oluştu? Bununla ilgili çeşitli senaryolar ileri sürülmüştür. "Karadeniz tûfanı hipotezi" bunlardan biridir.¹⁴⁸ Yine araştırmacılar günümüzde Grönland ve Antarktika buzullarının erimesi sonucu dünya genelinde 60 metrelik su yükselmesi yaşanabileceğini belirtmektedir. Ayrıca aynı dönemde dünya genelinde yaşanabilecek şiddetli yağışların da büyük afet oluşturabileceği ifade edilmektedir.¹⁴⁹ Yapılan bu araştırmalar da dünyanın tümünün sular altında kalmasının muhtemel olduğunu gösterdiğinden sünnetullah icabı böyle büyük bir afetin oluştuğunu göstermektedir.

Kur'an'da zikredilen bu tûfanın çapıyla ilgili olarak iki ayrı görüş oluşmuştur. Birincisi, tûfanın tüm dünyayı kapladığı kanaatidir. İkincisi ise sadece Hz. Nuh'un bulunduğu bölgede meydana gelmiş bir afet olduğu fikridir. Bu iki görüşün de tutarlılık tarafları olmakla birlikte asıl üzerinde durulması gereken nokta, bir kısmı müstesna tüm canlıların yok olduğu gerçeğidir. Zira Hz. Nuh'un peygamberlik yaptığı dönem insanlığın tekvin/oluşum dönemidir. Yani muhtemelen yaşamın dünyanın her tarafına daha ulaşmadığı bir dönemdir.¹⁵⁰ Bu sebeple tûfan ister bölgesel olsun isterse dünya genelinde yaşanmış olsun çok büyük zarara sebep olmuş bir afettir.

Kur'an'da zikredilen bu iki tûfanın bağlamları dikkate alındığında Allah'a ve peygambere itaat etmeyip üstüne üslük insafsız ve vicdansızca hareket eden bazı kimselerin bu afete maruz bırakıldığı, Allah'ın kudretinin göstergelerinden birinin bu tufan hadisesi olduğu, dünyanın potansiyel tehlikelerinden birinin tûfan olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple ilgili ayetlerin Allah'a ve Hz. Muhammed'e iman etmeye teşvik sadedinde zikredilmekle birlikte dünyada yaşanabilecek bu tür afetlere karşı tedbir alınması gerektiğine de işaret ettiğini söylemek mümkündür.

5. Karstlaşma, Erozyon ve Obruk

Karstlaşma, kalkerin/kireç taşının erimesi sonucu yüzey sularının yeraltına geçmesi neticesinde oluşan yeryüzü şekillerine denir. Toprak öbeklerinin parçalara ayrılması, sel, su, rüzgâr ve fırtına gibi doğa

¹³⁷ el-Ankebût 29/14.

¹³⁸ el-'Arâf 7/133.

¹³⁹ el-'Arâf 7/133.

¹⁴⁰ Çıkış 5-12.

¹⁴¹ Mekki b. Ebû Talip, *el-Hidâye*, 4/250.

¹⁴² el-Ankebût 29/14.

¹⁴³ Yûnus 10/73; Hûd 11/36-48; el-İsrâ 17/3; el-Mû'minûn 22/28-30; el-Furkân 25/37; eş-Şu'arâ 28/118-121; el-Kamer 54/9-17.

¹⁴⁴ el-'Arâf 7/64; Hûd 11/36-48; Yûnus 10/73;

¹⁴⁵ Hûd 11/41-42;

¹⁴⁶ el-'Arâf 7/133; Yûnus 10/73; Hûd 11/36-48; el-İsrâ 17/3; el-Mû'minûn 22/28-30; el-Furkân 25/37; eş-Şu'arâ 28/118-121; el-Kamer 54/9-17.

¹⁴⁷ Ömer Faruk Harman, "Tûfan", 41/319-321.

¹⁴⁸ Wikipedia, "Karadeniz Tufanı Hipotezi", Erişim 19.10.2023.

¹⁴⁹ M. Kuman, "The Mystery of the Black Sea Floods Solved", *Journal Of Earth Science & Amp; Climatic Change* 9/9, 1-5.

¹⁵⁰ bk. Şaban Karasakal, "Tufan", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2, 62-63.

olaylarıyla sürüklenerek başka bir yere taşınması hadisine erozyon/toprak kayması denilmektedir. Obruk ise oyuk, çökük ve çukur anlamında olup Çağatayca “öprük” veya Tatarca “obmak” kelimesinden türediği belirtilmiştir. Obruk, coğrafik, jeolojik, tektonik, sedimantolojik etmenler gibi çeşitli sebeplerle oluşmakla birlikte genelde yeraltı sularının çekilmesi sonucu meydana gelen geniş çaplı ve derin çukurlara denir.¹⁵¹ Kur’ân’da bu tür afetlere de işaret edildiğini söylemek mümkündür. Zira Kur’ân’daki bazı **hasef/خسف** lafızları yerin dibine batmak, derin çukura düşmek, obruğa düşmek, büyük boyutlu toprak kayması anlamına gelmektedir.¹⁵²

Lügat anlamı itibarıyla; kaybolmak, yerin dibine batmak, insana istemediği şeyi telkin etmek, zelil ve mahcup olmak, güneş ve ay tutulması anlamlarına gelen hasef lafzı,¹⁵³ Kur’ân’da sekiz defa zikredilmiştir.¹⁵⁴ Bu sekiz yerden birinde ay tutulması anlamında olup¹⁵⁵ diğer yedi yerde ise toprağın derinliklerine batmak, yeryüzünün içine girmek, derin çukura düşmek anlamına gelmektedir.¹⁵⁶ Bununla birlikte hasef lafzının yer sarsıntısı anlamında olduğu da ifade edilmiştir ki, bu anlamın el-Mülk suresindeki mevr kavramı sebebiyle verildiği ve yerin dibine batmaya sebep olan durumu belirtme niteliğinde bir yorum olabileceği kanaatindeyiz. Zira h-s-f kökünde sarsıntı anlamından ziyade batma anlamı vardır.¹⁵⁷

Bağlamsal açıdan bakıldığında; en-Nahl suresindeki hasef kelimesi,¹⁵⁸ Hz. Peygamber’e ve ashabına eziyet eden kâfirlere bir tehdit sadedinde inzal edilmiştir.¹⁵⁹ Burada her hangi bir zaman diliminde müminlere eziyet eden kimselerin potansiyel bir hasef tehlikesi altında oldukları vurgulanmaktadır.¹⁶⁰ el-İsrâ suresindeki ayette, hataları sebebiyle dünyada insanın başına gelebilecek çeşitli sıkıntılar zikredilmektedir.¹⁶¹ es-Sebe’ ve el-Mülk surelerinde iyiliğe davet sadedinde zikredilmiştir.¹⁶² el-Kasas ve el-Ankebût surelerinde ise Karûn’un hazinesiyle birlikte yerin dibine batırıldığı aktarılmaktadır.¹⁶³ Kaynaklarda yerin dibine sadece Kârûn’un kendisinin değil de yandaşlarıyla birlikte batırıldığı ifade edilmektedir. Yine bu olayın bir anda değil de yavaş yavaş olduğu beyan edilmektedir.¹⁶⁴ Bu durum, karstlaşma ve obruk türü bir afetin yaşandığına işaret etmektedir.

Hasef kelimesinin zikredildiği bu sekiz ayetin ortak noktası, geçmişte dünyanın çeşitli bölgelerinde böyle bir afetın meydana geldiği gerçeğidir. Yani dünyanın potansiyel tehlikelerinden biri de toprağın çökmesi ile yerin derinliklerine düşmektir. Ayrıca bu afete maruz kalanların ikazlara kulak tıkayan bir grup oldukları da ilgili ayetlerden anlaşılmaktadır. Nitekim Kârûn, Hz. Musa’nın ikazlarına uymadığı için bu afete maruz kalmıştır.¹⁶⁵ Yine bu tür afetlere karşı madden-manen tedbirli olunması öğütlediği gibi afet esnasında ve akabinde de iyi ve güzel tavır sergilenmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Sonuç

Kur’ân’da deprem, sel, su taşkını, erozyon, kuraklık, kıtlık gibi bazı doğal afetlerle ilgili kavramlar yer almaktadır. Söz konusu bu afetlerle ilgili kavramların zikredildiği ayetler incelendiğinde bütün afetlerin dünyada meydana geldiği veya ileriki zamanlarda yine dünyada oluşacağı ifade edilmektedir. Bu sebeple dünyanın potansiyel tehlikelerinden bazısının söz konusu bu afetler olduğu ve engellemek, korunmak veya zararlarını minimize etmek için maddi-manevî tedbir alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca müminlere bireysel ve kurumsal olarak kısa ve uzun vadeli afet yönetimi programı oluşturup geliştirmeleri gerektiğine de işaret edildiğini söylemek mümkündür.

¹⁵¹ Hayati Çelebi, “Jeolojik ve Hızlandırılmış Erozyon süreçleri”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* (1975), 114; T. Ahmet Ertek, “Obruk Platosu’nda Devam Eden Obruk Oluşumları”, *Bilim ve Teknik Dergisi* (2009), 67-69;

¹⁵² en-Nahl 16/45; el-İsrâ 17/68; es-Sebe’ 34/9; el-Mülk 67/16.

¹⁵³ Halil b. Ahmed, *Kitâbü’l-’ayn*, 1/408; İsfahani, *Müfredât*, 282.

¹⁵⁴ Abdülbâki, *Mu’cem*, 245-246.

¹⁵⁵ el-Kıyâme 75/8.

¹⁵⁶ Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, 20/39; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-muhît*, 5/479; Bikâi, *Nazmü’l-dürrer*, 11/169.

¹⁵⁷ Halil b. Ahmed, *Kitâbü’l-’ayn*, 1/408; İsfahani, *Müfredât*, 282.

¹⁵⁸ en-Nahl 16/45.

¹⁵⁹ Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, 20/39.

¹⁶⁰ Beyzâvî, *Envâru’l-tenzil*, 4/228.

¹⁶¹ el-İsrâ 17/68.

¹⁶² es-Sebe’ 34/9; el-Mülk 67/16.

¹⁶³ el-Kasas 28/81, 82; el-Ankebût 29/40.

¹⁶⁴ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 8/334.

¹⁶⁵ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 8/334, 402.

Kur'ânda deprem, kıyametin başlangıç sahnesi olarak zikredildiği gibi geçmişte bazı toplumların topluca maruz bırakıldıkları bir hadise olarak da aktarılmaktadır. Yine Kur'an'da deprem afetiyle ilgili zelzele, racfe, racce, tammme, vâkı'a ve dekk lafzı gibi farklı kavramlara yer verilmiştir. Bu durum, deprem afetinin çeşitliliğine, şiddetinin farklılığına, etkilediği alanın çapına, vereceği zararın boyutlarına işaret etmektedir. Ayrıca depremle ilgili fay başta olmak üzere bazı parametrelerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini de gösterdiği kanaatini oluşturmaktadır. Yine kıyamet bağlamında zikredilen sarsıntılar dikkate alındığında; ileriki zaman dilimlerinde dünyada meydana gelecek depremin dünyayı alt üst edeceği, bu deprem sonrasında dünyada yaşamın tamamen biteceği ilgili ayetlerden anlaşılmaktadır. Bu sebeple Kur'an'daki deprem anlatısı, Allah'ın kudretini ve Rab olarak dünyayı kendi iradesi çerçevesinde idame ettirdiğini göstermektedir. Buna ilave olarak; depremle ilgili lafızların bulunduğu bazı ayetler, insanın sorumlu bir varlık olduğunu öğütlemeye bağlamında da zikredildiğinden dolayı insanın Allah'a, insanlara ve dünyaya karşı mesuliyetleri olduğuna da işaret etmektedir.

Kuraklık, kıtlık, obruk ve erozyon afetleri, insanoğlunun aciz varlıklar olduğunu, hayatını devam ettirebilmesi için toprağa, suya ve çeşitli gıdalara ihtiyacı olduğunu vurgulamakla birlikte Allah'ın eşsiz kudretinin açıklanması bağlamında zikredilmektedir. Bu sebeple böyle bir afete maruz kalmamak için Allah'a karşı sorumluluk duygusu taşınması gerektiğini, O'nun bahsettiği gıda ve suyun sürdürülebilirliğinin insanın sorumluluğunda olduğuna işaret edilmektedir.

Kur'an'da zikredilen söz konusu bu doğal afetlerle ilgili kavramlar, ya geçmişte yaşanmış bir hadisenin aktarılması bağlamında ya da gelecekte insanın başına gelebilecek bir afeti haber vermek sadedinde zikredilmişlerdir. Bundan dolayı bu kavramlar üzerinden zımnen de olsa dünya içerisindeki hiçbir şeye zarar vermeden yaşamının yollarının aranmasının önemine işaret edildiği anlaşılmaktadır. Yine afet öncesinde önlemeye veya zararını azaltmaya yönelik tedbir alınması öğütlendiği gibi afete maruz kalındığında sabır ve metanetle hareket edilmesi, bencil, hodbin tavırlar yerine uhuvvet, yardımseverlik gibi faziletli davranışlar sergilenmesinin öğütlendiğini söylemek mümkündür. Ayrıca müminlere bireysel ve kurumsal olarak kısa ve uzun vadeli afet yönetimi programı oluşturup geliştirmeleri gerektiğine de işaret edildiğini söylemek mümkündür.

Contextual Evaluation Of Some Concepts Mentioned In The Qur'an In Relation To Earth-Centered Natural Disasters

Citation: Şahin, Enver. "Contextual Evaluation Of Some Concepts Mentioned In The Qur'an In Relation To Earth-Centered Natural Disasters.", *Artuklu Akademi* 11/1 (Jun 2024), 153-171. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1465219>

Extended Abstract

According to the Qur'an, the world is defined as man's habitat and protection of this habitat is commanded. In fact, Islam, which commands the protection of life, property, progeny, religion and intellect, ultimately commands the protection of the world and its contents. This commandment requires the world to remain a habitable place.

The Qur'an also points to some dreadful phenomena in the world. In this context, the Qur'an includes concepts related to some disasters that are considered natural disasters today, such as earthquakes, drought, famine, flood, inundation, erosion and sinkholes. In this study, these concepts are analyzed in terms of their meaning and context. This narrative of catastrophe in the Qur'an is intended to enable human beings to establish the right balance between the world and the hereafter. The natural disasters mentioned in the Qur'an teach that the world contains various potential dangers, that human beings are responsible beings, that we should be cautious against these disasters, and that they are a punishment for sinners and a reward for believers.

In the study, the survey method, one of the research methods in social sciences, was used and the words containing the meaning of disaster were scanned from the Qur'an and the relevant verses were noted. Then, various works and publications, especially the information in the sources of tafsir related to these verses, were examined and the relevant information was synthesized. Then the study was created within a certain logical organization.

When it was understood that the subject was broad, it was deemed appropriate to examine the natural disasters occurring on earth in this study. The disasters related to the sky will be examined in another study.

The earthquake disaster, which constitutes the first title of the study, is described in the Qur'an with different words such as zelzele, dekk, rajjah, rajfe, tämme, and wâki'a. This shows that earthquakes vary widely in terms of magnitude and intensity. The contexts of the verses containing these concepts are also different. Therefore, the earthquake narrative in the Qur'an is more terrifying. The Qur'an foretells that there will be earthquakes greater and more violent than the earthquakes experienced on earth. It is stated that the whole earth will be shaken by an earthquake, and because of this shaking, elevations such as mountains and buildings will turn to sand and the whole earth will turn to flat ground. It is also mentioned that there were earthquakes in the past and many people died as a result of these earthquakes, but those who were cautious survived by the grace of Allah. It also points out that the measurements and parameters related to the magnitude and intensity of earthquakes should be revised.

The Qur'an refers to the disaster of drought with the words "ghawr" and "seneen" and the believers are advised to be cautious by stating that past societies were exposed to such disasters. It is pointed out that water and food are two indispensable blessings for human beings and that they should be appreciated. It is stated that man is a helpless and powerless being, whereas Allah has unparalleled power and authority. It is advised that human beings should live with a sense of responsibility towards God and nature.

The disaster of famine, which is expressed in the Qur'an with the words naks and be'sâ, is mentioned with two emphases. The first is the narrative of Pharaoh and his followers being subjected to famine in the past. Here, it is advised to be cautious about the disaster of famine, and it is pointed out that one should act with patience and fortitude when the disaster of famine is experienced. The second is the statement that there may be a famine disaster at some time in the future. This narrative implies that measures should be taken to prevent or minimize the disaster of famine.

The Qur'an also states that the catastrophe of the flood occurred in the world. Whether it was Noah's flood or the flood of the time of Moses, both show that the world is in such potential danger. The verses also implicitly advise that micro and macro plans should be made in order to avoid being exposed to such a disaster again.

Hasef, which means the soil splitting open and going deep into the ground, refers to disasters that are nowadays called sinkholes, erosion and karstification, depending on the situation. The Qur'an relates that some of the past societies were subjected to such a disaster.

This disaster narrative in the verses in which the word hasaf is mentioned in the Qur'an is understood to indicate that such disasters are one of the potential dangers of the earth, and for this reason, it is necessary to take measures to prevent disasters or reduce their damages by using water and land properly.

What is not clear from the above inferences is that the Qur'an does not mention these narratives only as disasters given to mankind as a punishment. As a matter of fact, the earthquake narrative is extant in both in different vocables and in many verses. The contexts of the related vocables and verses also differ. The same is true for the other other vocables and verses containing disaster narratives. The study focuses on the idiosyncratic contexts of the narratives in relation.

Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısırî. *Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'an'il-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1945.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' es-San'ânî el-Himyerî. *Tefsîru Abdürrezzâk*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-uzûm ve's-seb'i'l-mes'ânî*. Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, ts.
- Bayar, Meriç. "Osmanlı Devletinde Kıtık ve İç Göç: 1870-1900 Arası İç Anadolu Örneği". *Mavi Atlas* 5/2, 475-483. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/368682>
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Beğavî. *Me'âlimü't-Tenzîl*. Riyad: Dâr-u Taybe, 1989.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbâvî el-Bikâî. *Naẓmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*. Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, ts.
- Cenâbezî, Hâci Sultân Muhammed el-Cenâbezî. *Beyânü's-saâde fi makâmâtî'l-ibâde*. Beyrut: Müessesetü'l-'Alemî, 1998.
- Cezâirî, Ebû Bekir Câbir el-Cezâirî. *Eyseru't-tefâsîr fi kelâmi'l-'aliyyi'l-kebîr*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1990.
- Çelebi, Hayati. "Jeolojik ve Hızlandırılmış Erozyon süreçleri". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* (1975), 113-126. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/34736>
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-muhît*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-İlmiyye, 1993.
- Ertek, T. Ahmet. "Obruk Platosu'nda Devam Eden Obruk Oluşumları". *Bilim ve Teknik Dergisi* (2009), 66-71. <https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?sessionid=4zJkp5TlfZ7q049nja680M66?dergiKodu=4&cilt=42&sayi=644&sayfa=66&yaziid=28442>
- Firûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî. *Kâmûsu'l-muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Gül, Abdulkadir. "Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtık (Erzurum Vilayeti Örneği: 1892-1893 ve 1906-1908 Yılları)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/9, 144-158. <http://erzurumarsivi.com/wp-content/uploads/2022/08/Osmanli-devletinde-kuraklik-ve-kitlik-erzurum-ornegi-abdulkadir-gul-1.pdf>
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-âyn*. Beyrut: Dâru'l-kitâbî'l-İlmiyye, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. "Tûfan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 319-322. İstanbul: TDV, 2012.
- İbn Âdil, Ebû Hafz Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî b. Âdil en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *el-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sadr, ts.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî. *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-'azam*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-İlmiyye, 2000.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 2009.

- İşçi, Coşkun. "Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz?". *Journal of Yaşar University* 3/9. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179169>
- İzzet Derzeze, Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş. *et-Tefsîru'l-hadîs*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2000.
- Kadioğlu, Mikdat. "Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi". JICA Türkiye Ofisi Yayınları.
- Karaosman, Muhammed. "Kur'an'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu". *TADER* 4/3, 100-120. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader/issue/58163/781039>
- Karasakal, Şaban. "Tûfan". *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* ½, 60-72. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/14738>
- Kâsimî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dimaşkı. *Mehâsinü't-te'vîl*. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Arabî, 1957.
- Kaya, Mehmet. "Kur'an Açısından Deprem Olgusu". *Tevilat* 4/2 (Aralık 2023), 348-379. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3364271>
- Korkanç Selma Yaşar – Korkanç, Mustafa. "Sel ve Taşkınların İnsan Hayatı Üzerindeki Etkileri". *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 8/9, 42-50. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/650468>
- Kugat.com, "Zelzele", Erişim 26 Temmuz 2023. <https://www.luggat.com/hareket-i%20arz/1/1>
- Kuman, M. "The Mystery of the Black Sea Floods Solved". *Journal Of Earth Science & Climatic Change* 9/9, 2-5. <https://www.omicsonline.org/open-access/the-mystery-of-the-black-sea-floods-solved-2157-7617-1000489.pdf>
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî. *Te'vîlâtü ehlî's-sünne*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle,2004.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-İlmiyye, ts.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî. *el-Hidâye ilâ bülûğu'n-nihâye*. BEA: Câmi'atü Şarkâ, 2008.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 2002.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-tevîl*. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî. *el-Keşf ve'l-beyân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabîyye, 2002.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf es-Seâlibî. *el-Cevâhirü'l-ħisân fi tefsîri'l-Kurân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1997.
- Sehâvî, Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî, *Tefsîru'l-Kurân'il-'azîm*. Kahire: Dâru'n-Neşr, 2009.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî. *Tefsîrü'l-Kurân*. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997.
- Semerkindî, Alâeddin Ali b. Yahyâ es-Semerkindî. *Bahru'l-'ulûm* Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Semîn el-Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm el-Halebî. *ed-Dürü'l-mesûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, ts.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. Kahire: Merkezü Hechr, 2003.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî. *Tefsîru Şa'râvî*. Kahire: Dâru Ahbâri'l-Yevm, 1991.

- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî. *Fethu'l-kadîr el-Câmî'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*. Suud: Dâru'l-Vefâ, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1994.
- Tantâvî, Tantâvî b. Cevherî el-Mısırî. *el-Cevâhir fî tefsîri'l-Kur'an'il-Kerîm*. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, H 1350.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Tahran: Merkezü Tahkîkât, ts.
- TÜBİTAK. "Doğal Afetler". Erişim: 5 Haziran 2023. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/dogal_afetler
- Uleymî, Ebü'l-Yümn Mücîrüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Uleymî el-Makdisî el-Hanbelî. *Fethu'r-Rahmân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, ts.
- Uzeyzî, Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz (Uzeyr) el-Uzeyzî es-Sicistânî. *Nüzhetü'l-kulûb fî tefsiri ğarîbi'l-Kur'ân'il-'azîz*. Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, ts.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri. *el-Vasîf fî tefsîri'l-Ķur'âni'l-mecîd*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1994.
- Vehbe Zühaylî. *et-Tefsîru'l-vecîz, 'alâ hâmişi'l-Kur'ân'i'l-'Azîm*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, ts.
- Wikipedia. "Karadeniz Tufanı Hipotezi". Erişim 19 Ekim 2023). https://tr.wikipedia.org/wiki/Karadeniz_tufan%C4%B1_hipotezi